

ALİMÊ ZONÎ DR. ZILFÎ SELCANÎ DE ROPORTAZ'

M. H. (Munzur Haber): Bıra Zilfi ma rê ho dana naskerdene?

Dr. Z. Selcan: Ez Pax rao. Mı Mamekiye de wend. 1964 de lise ra bırıyo ra şıyo Almanya. Dortmund de mühendisena makina qedênê. 1973 de şine Berlin, Universita Tekniki de devam kerd. 1979 ra tepiya çor seri universita de ilmê mühendiseni de gureune. 1984 de kotune ilmê zoni. Rew ra ve nat hewes u meraqê mı zon u kulturê Zazaki sero zof bi. Berlin de Universita Tekniki de, enstituyê zoni de, Zazaki (Kırmancki) sero doxtora kerde.

M. H.: Tı ilmê zoni sero gureena, karê ho sero ma rê tenê qesey kena?

Dr. Z. Selcan: Karê mınno ilmiyo vırên doxtorawa (1998): Grammatik der Zaza-Sprache, Dersim-Dialekt (Nord-Dialekt) [Gramerê Zonê Zazay, Lehçê Dersimi (Lehçê Cori)]. Gramerê Zazaki eve xelê emeg ame meydan. Çıke gramero kılmek niyo; hem eve teferruato, hem ki gramero de ilmiyo. Parço vırên de, alimunê zoni ke koti qalê Zazaki kerdo, ardê pêser. Parço dıyin u hirêyin de ki lehçecênia Ƙurun u Tırku sero qal beno; lehçecêni eve usilê ilmê zoni ita de kerdo puç; zurê Ƙurun u Tırku veti meydan.

Karo de bin ki oncia Universita Tekniki de prozia de ilmiya: Zaza-Deutsches Textkorpus [Korpusê Teksti eve Zazaki u Almanki]. Na prozia 2001 de sifte kerd, dı seri devam kerd. Karê prozia dokumantasyonê edebiyatê Zazay (Kırmancki) bi. Hata nıka mı xelê lawıki, saniki, meseley ve qeseykerdene ra gureti teyp. Proxramê prozia u bi ke, na materyalê zoni, kompüter de binoşıyo, hem ki tercümê Almanki bo. 93 lawıki eve nota noşti, ilmê muziki de řaa vırêne lawikê Zazaki (Kırmancki) nota kerdi.

Nıka zu prozia de newiye ken hazır. Wazan ke karê dokumantasyonê edebiyatê Zazay (Kırmancki) Universita Tekniki de, Berlin de devam kerine.

M. H.: Zazaki koti qesey beno?

Dr. Z. Selcan: Vilayet u qezê ke Zazaki tede qesey beno naê: Dêrsım, Erzıngan, Şêvaz (Zara), Xarpêt, Bingol, Şıverege (Urfa), Diyarbekir (Merkez, Piran (Dicle), Hani, Çermuge, Lice), Varto (Muş), Xınıs (Erzurum). Taê dewunê zovına vilaatun u qezunê binu de ki Zazaki qesey beno. xerta zonê Zazay (Kırmancki) gramer de esta.

M. H.: Namê miletê ma çıturi vazıno?

Dr. Z. Selcan: Almanı çıturi ke ho ca ve ca zovına name kenê, vanê “Preusse (Prusyayız), Bayer (Bayerız), Westfale (Westfalız)... filan”, miletê ma ki ca ve ca ho eve hirê namu name keno, vano: Kırmanck, Dımili, Zaza. Sarê Bingoli u Xarpêti ho ra vano Zaza. Vırende aşıra Zazay biya; namê na aşire biyo namê miletı. Sarê Şıverege ho ra vanê Dımli. Dımli Deylem ra pêda biyo. Deylem, Deylemistan İran de, cêreniya Dengızê Xazari de leê Xorasani de zu cao. Cao ke taê aşirê Dersimi cı ra amê, uzao. Sarê Dersimi u Erzıngani hora vano Kırmanck. Hama sarê Vartoy u Xınışı ho ra heni nêvanê, i Ƙuru ra vanê Kırmanck. Çıke Ƙur u Kırdaşı ki ho ra vanê Kırmanck (Ƙurmanck). Nae ra gore Kırmanck namo de zelal niyo: Dersımız u Erzınganızı ho ra vanê Kırmanck, Ƙufi ki ho ra vanê Kırmanck (Ƙurmanck). Hama kês zonê kêşı fam nêkeno, yanê baxse miletê.

M. H.: Namê zonê ma çıturi vazıno?

Dr. Z. Selcan: Namê zoni eve namê miletı (halk) vazıno; Zazaki, Dımilki, Kırmancki. Dına de ilmê zoni de namê zonê ma eve Zaza nas biyo, hem ki Anadolıye de. Coka mı namê grameri nae ra gore na pa. Zaza Dili Grameri. Dımli u Kırmanck ne heto enternasyonal de ne ki Anadolıye de nêzonine. Hem zonê ma, hem ki miletê ma eve Zaza nas beno. Dına ke ma ve u name nas kena, ma ki namê ho heni qewıl kerime. Yanê ilim u siyaset de zonê ho ra vazıme Zazaki (Zazaca), miletê ho ra ki vazıme Miletê Zazay (Zaza Halkı). Hama qeseykerden u edebiyat de ke namê bini ki, yanê Kırmanck, Dımli vazıyo normalo.

M. H.: Hetê ilmi ra Zazaki sero hata nıka çı kar biyo?

Dr. Z. Selcan: Zazaki sero karo ilmi vırende lınguistê Urışı 1856 de Rusya de sifte kerd. U waxt hervê Tırk u Urışı beno, taê benê heşir. İlmê zoni sero çixirê newey bi vi ra, meraqê zonu zof bi. Coka Akademiyê Rusya Peter Lerchi rusneno ke, şêro materyalê zoni qeyd kero, analizê grameri bıkeru. P. Lerch hirê asmi uza wertê ine de maneno, Zazaki ki qeyd keno, tekstu neşir keno. 1864 de lınguistê de

Avusturya, Friedrich Müller, tekstunê P. Lerchi hetê grameri ra analiz keno. 1906 de alimo Alman Oskar Mann yeno şerq ke, zonunê iranki sero hem materyal top kero, hem ki analizê grameri bikero. O. Mann yeno Şiverege, uza Zazaki qeyd keno. Dıma yeno Xarpêt, asmê ki uza Zazaki qeyd keno; wazeno ke bêro, heftê ki Dêrsım de vındo, materyalê zoni top kero, hama waxto ke Pêrtage de eve Keleke ç'em de sono bover, ostor xuye keno, nêşkino bêro.

O. Mann ke gramerê Zazaki analiz keno, caê Zazaki wertê zonunê iranki de tespıt keno. Hata u waxt gramerê Zazaki analiz nêbi vi, coka lehça Kırdışki (Kürtçe) say kerdenê. Hama eve analizê O. Manni vezıno meyda ke, qeydê gramerê Zazaki zovınaê. Coka raa vırêne u vano: Zazaki 'Kürtçe' niyo, baxse zono.

O. Mann ke 1917 ine de mireno, akademiye Prusya Berlin de vazife dano Karl Hadanki ke, karê O. Manni devam kero. K. Hadank 1932 de, Berlin de gramerê Zazaki raa vırêne neşr keno. Na karo ilmi ra nat, heto enternasyonal de, ilmê zoni de Zazaki wertê famılya zonunê iranki de baxse zon say beno. Alimê Sovyetu ki Zazaki sero gureenê. Iranistunê Urışi ra karê Oranskij (1979) u Rastergueva (1990) tarixê zonunê iranki seroê. Ita Zazaki ra ki xelê misalu danê.

Linguisto Amerikanız, Terry L. Todd Almanya de Zazaki sero gurea, zon mısa. Zazakiye Şiverege ra orneg guret, gramer nost. T. L. Toddi 1985 de Universita Michigani (Amerika) de gramerê Zazaki kerd tezê doxtora.

Linguistê Amerikanızı M. Sardonato (1994) ve M. C. Jacobsoni ra ki (1993-97) Almanya de Zazaki mısay, hemki grameri sero gureay, xelê emeg da cı.

Indogermanisto Alman, Prof. Dr. Jost Gippert ki universita Frankfurti de Zazaki rê bi alaquadar. Tarixê Zazaki sero nosto de hewl vet, 1996 de neşr kerd. Lenguistê Almanı Ludwig Pauli Zazaki sero karê doxtora vet.

Xelê alimunê binu ki nostunê ho de qalê Zazaki kerd; teferruatê ho gramer dero.

M. H.: Nika Avrupa de Zazaki sero çı gurenais esto?

Dr. Z. Selcan: Hetê ilmi de Universita Viyana de zu indogermanisto Avusturyayız Zazaki sero derse dano.

Almanya de sukunê Mannheim u Duisburgi de qursê Zazaki estê.

Internet de ki xelê kar beno. Xelê nostê Zazaki internet de vezınê.

M. H.: Taê ida kenê ke, Zazaki lehçe de Kırdışkiyo (Kürtçe); tı se vana?

Dr. Z. Selcan: Yê na mesela dı hetê ho estê: heto siyasi, heto ilmi. Idakerdena siyasiye de, taê wazenê ke zu miletê bini binê bandıra ho kerê, welatê i mileti ki ho rê mal kerê. Eve hile u idakerdene vanê zonê sıma lehçe de zonê mao. Sıma zonê ho ca verdê, bêrê zonê ma qesey kerê. Nu siyasetê asimilasyonıyo. İran de hokmat zonê Kurdu rê vano lehçe Farski. Yanê vanê zono esas yê mao, Farskiyo. Yê sıma lehçe, zono esas niyo. Hokmatê Tırki ki hata nêzdi ida kerdene ke, Zazaki Kırdışki (Kurmanci) lehçe Tırkiyo: Zaza-Türkçesi, Kurmanc-Türkçesi. Hokmatê Tırki sefınê peenu de na ida caverdê, hama siyasetçi u milietçiyê Kıru hona ida kenê ke, Zazaki lehçe de Kırdışkiyo (Kürtçe). Milietçiyê Kıru (Kırdasu) wazenê ke zonê ma Zazaki asimile kerê, werte ra wedarê, ma ki Kırdış kerê. Siyasetçiyê Kıru, Dêrsım de hesnaena mı ra gore, propaxanda ho de vanê ke 'esas dil Kürtçe dir; Zazacayı bırak, Kürtçe öğren.' (zono esas Kırdışkiyo; Zazaki caverdê, Kırdışki bımısê.). Nika Dêrsım de Kırci na propaxanda kenê. Ita ra bêli beno ke lehçecênia Tırkun u Kıru asimilasyoncêni u şovenizmo. Tavi iê ke zon u kulturê Zazay (Kurmanci) ra has kenê, haqa miletê Zazay (Kurmanci) mudafa kenê, gêreke verva na lehçecêni veziyê, lez bikerê. Vinitena ilmê zoni lehça sero zovınawa. Siyaset ve ida beno, hama ilim ve ispat beno. İlim ida qewıl nêkeno. Siyasetçiyê Kıru ne ilim tede kenê, ne ki zoni sero gureenê, hama koşakoş, huskahusk ida kenê ke, Zazaki u Guranki u Lurki lehçe 'Kürtçe'ê. Halvı ke na zoni baxse zoniye, gramerê ho zovınawo. Gramer ke zovına bi, kês kêşi fam nêkeno. Alimunê zoni çonday sefa ke na zoni analiz kerdê. Uza ra vezıno meydan ke, gramerê na zonu zovını ra zovınawo. Gramerê Zazaki u Kırdışki (Kürtçe) zovını ra xelê duriyo. Cokao Kurmanci (Zazay) ve Kıru (Kırdasu) ra zonê zovını fam nêkenê. Dına de pêro alimê zonu Zazaki u Kırdışki (Kürtçe) lehçe nê, baxse zon say kenê. Eve zovna qese: Zazaki 'Kürtçe' niyo, baxse zono. Miletê Zazay (Kurmanci) ki 'Kürt' niyo, ho ve ho baxse mileto.

M. H.: Tırkiya wazena ke ezê dulgerunê Avrupa vo; mesela miletê Zazay (Kurmanci) se bena?

Dr. Z. Selcan: Qanununê Avrupa de her milet hem hetê zon u kulturı ra, hem ki hetê siyaseti ra serbesto. Na durum ra gore, miletê Zazay (Kurmanci) ke temsilênia huya siyasiye biaro meydan,

mektevu de eve zonê ho derse bîwazo, radon u televizyon de zonê ho vezo, hokmatê Tırki mecburo ke nayine qewıl kero. Eke qewıl nêkero, u waxt qanununê Avrupa rê ters kuno. Mesela Almanya de, mektev de eve Tırki ki derse danê, Tırki u zovina zoni radon u televizyon de vezinê. Tırkiya ke biye ezê dewletunê Avrupa, a ki gêereke haqa mîletê Zazay (Kırmanci) na het ra qewıl kero.

M. H.: Mîletê Zazay (Kırmanci) siyaset de haqa ho çituri bicêro?

Dr. Z. Selcan: Serto vîrên uyo ke, wendox u siyasetçiyê Zazay (Kırmanci), ho hetê zon u tarix u siyaseti ra nas kerê, organize bê, haqa hoa demokrasiye bîwazê, sero lez bikerê. Wertê mîletê Zazay (Kırmanci) de ferqê dini u zovina ferqê sosyali estê. Çituri ke Tırku de, wertê Kırdasun u Kuŕu de elevêni u sunêni esta, mîletê Zazay (Kırmanci) de ki letê ho eleviyo, letê ki suniyo. Hama sîre ke ame siyaseto milli, u waxt Tırki, Kuŕi (Kırdaŕi) elevi u suniyê ho pê zovini cênê. Iyê ke Zazaki qesey kenê, elevi bê, suni bê, gêreke ho nas kerê, zonê ho rê wair veziyê, hetê siyaseti ra organize bê, ho rê haqa bîwazê, haqa ho sero piya lez kerê. Nae ra bêli beno ke, gêreke zu temsilcênia kultur u siyaseti bêro meydan. Elvet ke nu zu çip de nêbeno, ancax game ve game beno. Honde ke temsilcênia siyasiye meydan niâmê, Avrupa u Anadoluye de mîletê Zazay (Kırmanci) zoŕ beno wairê haqa ho. Temsilcênia siyasiye bêro meydan ke, verva asimilasyoncêni u inkarcênia Tırk u Kuŕi lez kero, mîletê Zazay (Kırmanci) dormê ho de top kero, qewete bo. Ancax ve na qewete haqa mîletê Zazay (Kırmanci) mudafa bena, binê her tore bandıra ra vezena, kena serbest. Mîletê Zazay (Kırmanci), Dêrsim de bo, Erzingan de bo, Varto u Xınıs de bo, Bingol u Xarpêt u Diyarbekir u Ŗivereg u Çermug de bo, wertê siyasetunê Tırk u Kuŕi biya parçey purçey. Çike hata nika temsilcênia siyasiye meydan niama. Hetê dini ra ki sarê Dêrsimi kenê beктаŕi, eve beктаŕêni ki kenê Tırk. Yanê harekêtê elevênia siyasiye tırkênia; binê namê elevêni de mîletê ma kenê Tırk. Halvı ke dinê Dêrsimi beктаŕêni niyo, baxse dino. Sarê Dêrsimi eve zonê ho Zazaki (Kırmancki) dîa u minete keno, cem girê dano. Nika, eve propaxanda taê mordemunê dewlete kerdo Tırki. Nu ki asimilasyon; gêreke verva ney lez bîbo. Heto bin ra ki, miliyetçiyê Kuŕu ki wazenê ke, Dêrsim Kuŕ kerê. Hadiseo peên mesela belediya de bêli bi. PKK/Kongra-Gel/DEHAP mordema ho arde kerde axaa sarê Dêrsimi. Nu ki sarê Dêrsimi rê zof ayvo. Hama çı hêf ke, sarê Dêrsimiê ke xapiyê, kotê binê propaxanda PKK/DEHAP, ine ve ho rey do cı, kerdo na fênde: Kêlpiç Ŗiyo derdê kêmeri rê bervo. Yanê siliye ke vorê halê ho se beno! Siliye ke vorê, kêlpiç beno vıla, kêmere rê Ŗoa nêbeno. Sarê Dêrsimi derdê ho rê nêbervenê, sonê derdê sari rê bervenê. Miliyetçiyê Kuŕu ki nika verva qazanta Munzur Haber qazanta veta: ‘Dersim’de Yeni Hayaç. Haqa fesivalê 2004 ine de, nostê seri ki niya ro: ‘Dersim’de Kürt dili tartıŖıldı’ (Nr. 2). Eve na qazanta nika Dêrsim de propaxanda Kuŕcêni kenê. Nae ra gore, wendox u siyasetçi u Ŗinatkarê Zazay (Kırmanci), iyê ke serbestiya mîletê ho wazenê, zon u kulturê ho ra haskenê, gêreke poŖti qazanta Munzur Haberî dê, daina qewetın kerê. Munzur Haber welat de vengê mîletê Zazay (Kırmanci) bo.

M. H.: Avê berdena Zazaki sero çı lozimo?

Dr. Z. Selcan: Zazaki (Kırmancki) zof zono de Qano. Çond hozor seŕe ra ve nika amo. Hama binê zulım u asimilasyon de nika biyo zar, koto tehlike. Zon roê zu mîletiyo; edebiyat u adet u torey eve zon vazinê. Zon ke bi vindi, kultur ki tey mîreno. U mîlet ki indi werte ra darino we, beno vindi. Mîletê Zazay (Kırmanci) tarixê ho de daima verva zulım u asimilasyon veziyo, serbestiya ho mudafa kerda. Niya ra tepiya ki, seweta serbestiya zon u kultur u mîleti, gêreke lez devam kero. Zu zon ve qesey kerdene pay ra maneno, beno qaim.

Gama vîrêne: Durimê Zazaki niyaro: Dêrsim de pili, cini u cüamerdi, niadan ke ho werte de Zazaki nê, Tırki qesey kenê. Çê ho de, ho werte de zonê ho nê, zonê sari, Tırki qesey kenê. Domonunê ho de zonê ho qesey nêkenê. Cokao ke azo newe zonê ma u piyê ho nêmişenê, benê Tırk. Na durim gêreke bivuriyo. Mordemê zonaaxi, wendoxi gêreke hem ho werte de Zazaki qesey kerê, hem ki mîleti ra vazê, temey kerê; qazanta de ki daima qalê na mesela bîbo. Domonunê ho daima eve zonê ho bîmişnê, tey Tırki qesey mekerê. Çê ho de, ho werte de, çarŖi de, dukanu de, banka de daima zonê ho qesey kerê. Nae indi qeyde kerê.

Gama diyine: Zu ki Zazaki gêreke qurs u mektev de cı salıx diyo, bîmişniyo. Zu qursê de Zazaki gêreke rabo. Na qurs de azo newe, domoni, iyê ke Zazaki qe nêzonenê, iyê ke kêmi zonenê, gêreke qurs de bîmişê.

Gama hirêyine: Radon u televizyon de gêreke Zazaki vaziyo.

Gama çorine: Xelesnaena edebiyatê mîleti (halk edebiyati). Sanıku, lawıku, meselu ... filan bicêrê teyp, dokumentasyon bikerê. Pil u kokimê ke na edebiyat hona zonenê axır mîrenê, u edebiyat ki tey kuno binê hardi. Cokao ke na edebiyatê qesey kerdene gêreke bicême teyp, merdene ra bixelesnime.

Gama pöncine: Daima eve zonê ho Zazaki bînosê.

M. H.: Nae ra tepia Zazaki sero çi kar kena?

Dr. Z. Selcan: Nika wazen ke Universita Berlini de zu prozia de ilmiye hazır kerine. Oncia dokumentasyonê Zazaki sero, karo ilmi sola devam kero. Lawiki, saniki, meseley ... filan, çiyö ke mî hata nika do arê, noşinê: pêro piya benê zu 'Korpus'. Zomonê ra tepiya ki naine ken kıtav, vezan. Na materyalê edebiyati ra taê ki tercümê Almanki benê ke, sola alimê dina ki zon u kultur u tarixê mîletê Zazay (Kırmanci) sero xeverdar bê, bıgureê.
(Na roportaz Memed Karêri kerd)

Adresa wastena Gramerê Zazaki:

745 pelgi, 2 xertê rengini, ciltkerde, qapağ, 24x17 cm, fiyat: 39.- € Oyro/Euro

W&T Verlag, Dresdenerstr. 26, 10999 Berlin

Tel.: (0049-30-616 602 0

Fax: (0049-30-616 602 20

ISBN 3-928943-96-0

Çıme: Munzur Haber, Dêrsım, 03 eylule 2004, more. 19, pelge 8.